

Zaak C-21/22**Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing krachtens artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie****Datum van indiening:**

7 januari 2022

Verwijzende rechter:

Sąd Okręgowy w Opole (Polen)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

10 december 2021

Verzoekende partij:

OP

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Het voorwerp van het hoofdgeding is de behandeling van de klacht die door OP is ingediend tegen de weigering, door een waarnemend notaris in Polen, om een notariële akte op te stellen, meer bepaald een notarieel testament op naam van een Oekraïens onderdaan, waarin wordt gekozen voor het Oekraïense erfrecht en wordt afgeweken van de wettelijke volgorde van de erfopvolging naar Oekraïens recht.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële vraag

De verwijzende rechter formuleert twee vragen. De eerste vraag strekt ertoe vast te stellen of de personele werkingssfeer van artikel 22 van verordening nr. 650/2012, op grond waarvan de erflater het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst, zich ook uitstrekt tot een persoon die onderdaan is van een derde land. De tweede vraag betreft – in het geval tussen een lidstaat en een derde staat een bilaterale overeenkomst is gesloten die weliswaar niet de rechtskeuze regelt maar het toepasselijke recht aanwijst – de onderlinge verhouding tussen die overeenkomst en de verordening en de invloed van de hiërarchie tussen deze rechtsregels op de mogelijkheid voor een onderdaan van het betrokken derde land

om op basis van artikel 22 juncto artikel 75 van verordening nr. 650/2012 een rechtskeuze te doen.

Prejudiciële vragen

- 1) Moet artikel 22 van [verordening nr. 650/2012] aldus worden uitgelegd dat een persoon die geen onderdaan van een lidstaat van de Europese Unie is, het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst?
- 2) Moet artikel 75 juncto artikel 22 van verordening nr. 650/2012 aldus worden uitgelegd dat, wanneer een tussen een lidstaat en een derde staat gesloten bilaterale overeenkomst niet voorziet in een rechtskeuze inzake erfopvolging maar bepaalt welk recht op de erfopvolging van toepassing is, een onderdaan van een dergelijke derde staat die zijn woonplaats heeft in de lidstaat die door deze bilaterale overeenkomst is gebonden, het toepasselijke recht kan kiezen?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

VWEU: artikel 81, lid 2, onder c)

Verordening (EU) nr. 650/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 4 juli 2012 betreffende de bevoegdheid, het toepasselijke recht, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen en de aanvaarding en de tenuitvoerlegging van authentieke akten op het gebied van erfopvolging, en betreffende de instelling van een Europese erfrechtverklaring (hierna: „verordening”): overweging 38; artikel 22 en artikel 75

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Pools-Oekraïense overeenkomst inzake rechtshulp en rechtsbetrekkingen in burgerlijke en strafzaken, ondertekend in Kiev op 24 mei 1993 (Dz. U 1994, nr. 96, volgnr. 465): artikelen 36 en 37

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (wet op het internationaal privaatrecht van 4 februari 2011) (Dz. U. 2011, nr. 80, volgnr. 432): artikel 66a

Ustawa Prawo o notariacie (wet tot invoering van een notariswet) van 14 februari 1991 (hierna: „notariswet”): artikelen 81, 81 a, 82 en 83

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (wet van 17 november 1964 – wetboek van burgerlijke rechtsvordering) (Dz. U. 1964, nr. 43, volgnr. 296) (hierna: „wetboek van burgerlijke rechtsvordering”): artikel 366

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure

- 1 OP, die enkel de Oekraïense nationaliteit heeft en in Polen woont, is – samen met haar echtgenoot, met wie zij in wettelijke gemeenschap van goederen leeft – mede-eigenaar van een in Polen gelegen woning. Zij heeft in Polen een notaris verzocht om een notarieel testament op te stellen waarin wordt gekozen voor het Oekraïense recht en wordt afgeweken van de wettelijke volgorde van erfopvolging krachtens dat recht.
- 2 Op 10 juli 2020 heeft de waarnemend notaris geweigerd een notariële akte op te stellen voor wat de keuze van het Oekraïense recht betreft, omdat de keuze van het Oekraïense recht in het testament volgens hem in strijd zou zijn met de wet, meer bepaald met artikel 81 van de wet op het notarisambt.
- 3 OP heeft een klacht ingediend bij de waarnemend notaris, die in het kader van de klachtenregeling heeft getracht een prejudiciële procedure in te leiden. Diens verzoek is bij beschikking van 1 september 2021, OKR (C-387/20), evenwel niet-ontvankelijk verklaard. De waarnemend notaris heeft daarop de klacht afgewezen.
- 4 OP heeft beroep ingesteld bij verwijzende rechter. Zij verzoekt de weigering geheel nietig te verklaren en het Hof van Justitie van de Europese Unie te verzoeken om een prejudiciële beslissing.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 5 In de motivering van de weigering om de notariële akte te verlijden heeft de waarnemend notaris in de eerste plaats gewezen op de personele werkingssfeer van de verordening. In dit verband beriep hij zich op de – zijns inziens bindende – beschikking van 28 februari 2020 van de Sąd Okręgowy w Opolu (rechter in eerste aanleg Opole, Polen), waarin bij het onderzoek van een klacht in een zaak met soortgelijke feiten is geoordeeld dat artikel 22 van de verordening uitsluitend aan de onderdanen van de lidstaten van de Europese Unie de mogelijkheid biedt om het recht dat de erfopvolging in het geheel beheerst te kiezen. Een aanwijzing dat de verordening niet van toepassing is op onderdanen van derde landen kan, volgens de verwijzende rechter, ook worden gevonden in de eerste zin van overweging 38 van de verordening, waarin staat dat de burgers van de Unie het op hun nalatenschap toepasselijke recht kunnen kiezen, alsmede in de rechtsgrondslag van deze verordening [artikel 81, lid 2, onder c), VWEU], op grond waarvan de verordening een maatregel vormt die de verenigbaarheid beoogt van de in de lidstaten geldende regels inzake het toepasselijke recht en jurisdictiegeschillen.
- 6 In de tweede plaats heeft de waarnemend notaris gewezen op de voorrang die bilaterale overeenkomsten die door lidstaten met derde landen zijn gesloten, krachtens artikel 75 van de verordening op de verordening hebben. De Pools-Oekraïense overeenkomst van 24 mei 1993 betreffende rechtshulp en rechtsbetrekkingen in burgerlijke en strafzaken voorziet niet in een rechtskeuze ter

zake van erfopvolging. Artikel 37 van de Pools-Oekraïense overeenkomst regelt het erfrecht aldus dat het Oekraïense recht van toepassing is op de overerving van roerende goederen van verzoekster (lid 1) en het recht van de overeenkomstsluitende staat waar een onroerend goed gelegen is op de overerving van dat onroerende goed (lid 2). Het is dus niet mogelijk om eenheid te brengen in het erfrechtstatuut.

- 7 In haar beroep voor de rechtbank voert OP aan dat de artikelen 22 en 75 van de verordening onjuist zijn uitgelegd.
- 8 Met betrekking tot artikel 22, eerste zin, van de verordening verwijst verzoekster naar de bewoordingen van die bepaling, volgens welke „een persoon” het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit, kan kiezen als het recht dat van toepassing is op zijn erfopvolging. Zij vestigt ook de aandacht op het feit dat artikel 22 van de verordening is opgenomen in hoofdstuk III van de verordening, dat collisieregels van algemene aard bevat. Volgens artikel 20 van de verordening is het door de verordening aangewezen recht van toepassing, ongeacht of dit het recht van een lidstaat is. OP is van mening dat dit ook geldt voor het recht dat bij een rechtskeuze overeenkomstig artikel 22 van de verordening is aangewezen.
- 9 Met betrekking tot artikel 75 van de verordening, dat bepaalt dat de verordening de toepassing van overeenkomsten tussen lidstaten en derde landen „onverlet laat”, is OP van mening dat de gelijktijdige toepasselijkheid van de verordening en een dergelijke overeenkomst niet betekent dat de Poolse autoriteiten in een Pools-Oekraïense erfopvolgingszaak de uit een dergelijke overeenkomst voortvloeiende collisieregels moeten toepassen wanneer zij op basis van objectieve aanknopingspunten het toepasselijke recht bepalen. Aangezien artikel 37 van de Pools-Oekraïense overeenkomst geen regeling bevat voor de rechtskeuze ter zake van het erfrecht, kan het in een dergelijke situatie geen voorrang hebben op artikel 22 van de verordening die deze kwestie regelt en een rechtskeuze toestaat.
- 10 OP wijst er ook op dat de weigering om in Polen een testament op te stellen waarin wordt gekozen voor Oekraïens recht ook onrechtmatig is omdat een dergelijk testament in elke andere lidstaat (die niet is gebonden door de betrokken overeenkomst met Oekraïne) had kunnen worden opgesteld en leidt tot een versnippering van de erfopvolging die in strijd is met het beginsel van de eenvormigheid van het erfrecht, waarvan het belang door het Hof is benadrukt in zijn arrest C-218/16, Kubicka.
- 11 In zijn repliek is de waarnemend notaris bij zijn standpunt gebleven dat de Pools-Oekraïense overeenkomst voor de bepaling van het op de erfopvolging toepasselijke recht een bijzondere regeling creëert, die in haar geheel voorrang heeft boven de regeling die voortvloeit uit de verordening, met inbegrip van artikel 22 daarvan.

- 12 De waarnemend notaris heeft er echter ook op gewezen dat de in de doctrine erkende voorrang van deze overeenkomst leidt tot een splitsing van het toepasselijke recht (het ene met betrekking tot roerende zaken en het andere met betrekking tot onroerende zaken), hetgeen de opstelling van een testament voor een groot aantal Oekraïense burgers die in Polen wonen aanzienlijk bemoeilijkt. Gezien het systemische belang van het juridische probleem dat in deze zaak aan de orde is, steunt de waarnemend notaris het verzoek van OP om het Hof om een prejudiciële beslissing te verzoeken.

Beknpte redenen voor de doorverwijzing

- 13 Wat de eerste vraag betreft, merkt de verwijzende rechter om te beginnen op dat de regeringen van Hongarije, Polen en de Europese Commissie het er in hun opmerkingen in de zaak OKR (C-387/20) over eens waren dat artikel 22 van de verordening een persoon die geen burger van de Unie is, de mogelijkheid biedt om het recht van de derde staat waarvan hij op het tijdstip van de rechtskeuze of op het tijdstip van overlijden de nationaliteit bezit te kiezen als recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst. Onder verwijzing naar artikel 366 van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering komt de verwijzende rechter tot de slotsom dat de bovengenoemde beslissing van de Sąd Okręgowy w Opolu van 28 februari 2020, waarin de personele werkingssfeer van artikel 22 van de verordening werd beperkt tot onderdanen van lidstaten, en die volgens de waarnemend notaris de mogelijkheid uitsloot om de gevraagde notariële akte op te stellen, in de onderhavige zaak niet bindend is. De verwijzende rechter acht het evenwel noodzakelijk om de rechtspraak over de kwestie in het geding te harmoniseren en stelt daartoe een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie.
- 14 Wat de tweede vraag betreft, verwijst de verwijzende rechter in de eerste plaats naar de standpunten die de Hongaarse en de Poolse regering en de Europese Commissie hebben ingenomen in hun opmerkingen in de zaak OKR (C-387/20), die zijn gegrond op uiteenlopende uitleggingen van artikel 75 van de verordening. Volgens de Hongaarse regering kan de verordening geen afbreuk doen aan de toepassing van internationale verdragen waarbij een of meer lidstaten ten tijde van de vaststelling van de verordening partij waren en die betrekking hebben op onderwerpen die door de verordening worden beheerst; in een dergelijke situatie moet het toepasselijke recht volgens haar uitsluitend worden bepaald op basis van de collisieregels van dat verdrag; wanneer de bilaterale overeenkomst „zwijgt” over de kwestie van de rechtskeuze, kan een onderdaan van een derde staat die verblijft in de lidstaat die partij is bij de overeenkomst, niet kiezen welk recht van toepassing is op de erfopvolging. Ook de Commissie was van mening dat wanneer een tussen een lidstaat en een derde staat gesloten bilaterale overeenkomst op basis van objectieve aanknopingspunten bepaalt welk recht op de erfopvolging van toepassing is, zonder dat de partijen de mogelijkheid hebben om een ander toepasselijk recht te kiezen, een onderdaan van een derde staat die door een dergelijke overeenkomst is gebonden geen rechtskeuze kan doen. De Poolse

regering was daarentegen van mening dat wanneer een bilaterale overeenkomst tussen een lidstaat en een derde staat niet de rechtskeuze op het gebied van erfopvolging regelt, maar enkel bepaalt welk recht op de erfopvolging van toepassing is, een onderdaan van die derde staat die in een door die bilaterale overeenkomst gebonden lidstaat verblijft, het recht van die derde staat kan kiezen, ook al voorziet het recht van de gekozen staat niet in een rechtskeuze op het gebied van erfopvolging.

- 15 Ten tweede merkt de verwijzende rechter op dat ook in Polen geen eenduidige opvatting bestaat over de wijze waarop artikel 75 van de verordening moet worden uitgelegd. Hij wijst erop dat Polen, als een van de partijen bij voornoemde overeenkomst van 1993, ervan uitgaat dat de staten die partij waren bij deze overeenkomst, de rechtskeuze bij erfopvolging bewust niet hadden geregeld. Indien ervan wordt uitgegaan dat dit de authentieke uitlegging is door de staat die de bovengenoemde overeenkomst heeft opgesteld en ondertekend, blijft de vraag of de regering van Oekraïne de genoemde bepalingen van de overeenkomst van 1993 op soortgelijke wijze uitlegt. Tegelijkertijd vestigt de verwijzende rechter de aandacht op het feit dat op 29 mei 2014 de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie en hun lidstaten, enerzijds, en Oekraïne, is ondertekend. Uit artikel 24, lid 1, van die overeenkomst volgt dat Oekraïne en de Europese Unie hebben verklaard de justitiële samenwerking in burgerlijke zaken te ontwikkelen en de Oekraïense wetgeving aan te passen aan het recht van de Europese Unie.
- 16 De verwijzende rechter merkt onder verwijzing naar de Poolse vakliteratuur op dat sommige auteurs in het kader van de uitlegging van artikel 66a van de wet van 4 februari 2011 op het internationaal privaatrecht voorrang geven aan de verordening boven de bilaterale verdragen die Polen heeft gesloten met Belarus, Rusland en Oekraïne. Volgens weer een andere opvatting wordt de kwestie van de verhouding tussen de verordening en de verdragen geregeld door artikel 75, lid 1, eerste volzin, van de verordening zelf, op grond waarvan deze kwestie van de werkingssfeer van de verordening wordt uitgesloten.
- 17 Wat de ontstaansgeschiedenis van artikel 75 van de verordening betreft, merkt de verwijzende rechter op dat de oorspronkelijke bepaling beknopt en duidelijk was en in geval van collisie voorrang gaf aan internationale overeenkomsten, behoudens overeenkomsten van de door de verordening gebonden lidstaten, die de verordening moesten naleven. Ook werd in die bepaling onder verwijzing naar het toenmalige artikel 307 EG, de nadruk gelegd op de noodzaak om eventuele onverenigbaarheden tussen het Verdrag en overeenkomsten met derde landen op te heffen, welke verwijzing de wetgever uiteindelijk heeft laten vallen.
- 18 Bij de beoordeling van de argumenten die pleiten voor de voorrang van de verordening, wijst de verwijzende rechter nog op enkele andere kwesties, onder meer de mogelijke discriminatie van ingezetenen van de Unie die geen onderdaan van een lidstaat van de Unie zijn en het archaische karakter van de collisieregels in vele internationale overeenkomsten. De verwijzende rechter vraagt zich in het

licht van de bestaande rechtspraak van het Hof ook af of de vrije keuze van het toepasselijke recht niet moet worden beschouwd als een noodzakelijk onderdeel van de justitiële samenwerking in burgerlijke zaken.

- 19 De verwijzende rechter vreest ook dat, indien geen voorrang wordt gegeven aan de verordening, het risico bestaat dat de verschillende lidstaten die de verordening toepassen, de erfopvolging van eenzelfde erflater als gevolg van de gesloten bilaterale overeenkomsten – uit het oogpunt van collisieregels – verschillend beoordelen. Polen heeft bilaterale overeenkomsten houdende collisieregels inzake erfopvolging zonder mogelijkheid van een rechtskeuze gesloten met vier derde landen waarvan relatief veel onderdanen in Polen hun woonplaats hebben: Oekraïne, Belarus, Rusland en Vietnam (maar ook met de opvolgerstaten van voormalig Joegoslavië die geen lidstaten zijn, Cuba, Libië, Noord-Korea en Mongolië). Duitsland heeft soortgelijke overeenkomsten gesloten met Turkije, Iran en de opvolgerstaten van de USSR, Oostenrijk met de opvolgerstaten van het voormalige Joegoslavië die geen lidstaten zijn, Iran en Rusland. Het lijkt daarom van belang om te komen tot een eenduidige oplossing voor de kwestie van de hiërarchie van de betrokken rechtsregels, zowel uit het oogpunt van de rechtsorde van verschillende lidstaten en de eenvormigheid van het gemeenschappelijk stelsel van collisieregels, dat in het kader van de harmonisatie van die regels is ontwikkeld, als om te waarborgen dat de verordening in het gehele geografische toepassingsgebied ervan eenduidig wordt uitgelegd.

WERKDOCCENTRUM